

УДК 336.22

О. В. Корнух,
к. е. н., доцент, ДВНЗ "Криворізький національний університет"
А. Л. Боякова,
магістрант, ДВНЗ "Криворізький національний університет"

РОЛЬ ПІЛЬГОВОГО ОПОДАТКУВАННЯ У СТИМУЛЮВАННІ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

O. Kornuch,
Ph. D. in economics, associate professor, Kryvyi Rih National University
A. Boiakova,
Master student, Kryvyi Rih National University

THE ROLE OF TAX RELIEFS IN STIMULATING INNOVATION PROCESSES IN INDUSTRIAL ENTERPRISES

Досліджено стан інноваційної активності промислових підприємств України, основні джерела фінансування їх інноваційної діяльності. Визначено сутність інноваційного процесу на різних рівнях господарювання. Удосконалено структуру інноваційного процесу підприємства з урахуванням процесу його інвестування. Доведено роль пільгового оподаткування у стимулюванні інноваційних процесів на промислових підприємствах.

The condition of the innovative activity of industrial enterprises in Ukraine, the main funding sources of innovation. The essence of the innovation process at different levels of management. The structures of the innovation process of enterprise process based on its investment. Proved the role of tax reliefs in stimulating innovation processes in the industry.

Ключові слова: інновація, інноваційний процес, інноваційний розвиток підприємства, пільгове оподаткування.

Key words: innovation, innovation process, innovative growth companies, tax breaks.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Спрямування економіки України на інноваційний шлях розвитку стає запорукою її конкурентоспроможності у світовому економічному просторі на партнерських засадах, що обумовлює необхідність активізації інноваційних процесів на промислових підприємствах. Проблема інноваційного розвитку промислових підприємств тісно пов'язана із обґрунтуванням принципів інноваційної політики, вибором стратегії інноваційного розвитку країни, формуванням дієвої національної інноваційної системи та ефективним функціонуванням інфра-

структури інноваційного ринку. Важлива роль у проведенні державної політики стимулювання інноваційних процесів належить податковій політиці за допомогою системи оподаткування.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ ЗА ПРОБЛЕМОЮ

Питання оподаткування інноваційної діяльності підприємств підіймали у своїх працях зарубіжні: П. Друкер, С.В. Єрмаков, В.Ю. Кривдіна, А.Г. Мнацаканян, О.П. Парамонова, А.П. Плотніков, М.В. Попов, Б. Санто, Б. Твісс,

Таблиця 1. Впровадження інновацій на промислових підприємствах України в період 2000–2012 рр.

Роки	Питома вага підприємств, що впроваджували інновації, %	Впроваджено нових технологічних процесів	У т.ч. малий/середній/різномі	Обсягом інноваційні види продукції, найменувань	З них нові види тематики	Питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової, %
2000	12,1	40	9	258	9	3,3
2001	11,4	110	69	441	18	1,6
2002	10,8	46	15	373	8	2,3
2003	6,3	49	19	92	14	3,1
2004	5,1	43	10	34	2	4,8
2005	3,2	35	10	42	1	4,3
2006	6,9	20	5	33	5	9,6
2007	8,2	56	27	34	4	14,0
2008	9,9	45	23	51	7	17,6
2009	8,4	14	5	31	3	11
2010	9,3	29	9	39	9	9,5
2011	12,5	43	21	35	5	2,7
2012	11,4	48	8	49	10	3,4

Р.А. Фатхутдинов, Й. Шумпетер та вітчизняні вчені: О.І. Амоша, А. Гальчинський, В.М. Геєць, В.О. Вишневський та ін.

Незважаючи на те, що в науковій літературі розробки за інноваційним спрямуванням є доволі численними, залишаються проблеми, які ще недостатньо вирішені як у теоретичному, так і в практичному аспектах, зокрема — дослідження системи пільгового оподаткування підприємств, які займаються інноваційною діяльністю. Це пояснюється тим, що на сучасному етапі інноваційного розвитку України в умовах відсутності законодавчо регламентованої стратегії її інноваційного розвитку, національної інноваційної системи ускладнюються питання врахування такого непрямого фактору впливу на активізацію інноваційних процесів на підприємствах як механізм надання податкових пільг.

ної стратегії її інноваційного розвитку, національної інноваційної системи ускладнюються питання врахування такого непрямого фактору впливу на активізацію інноваційних процесів на підприємствах як механізм надання податкових пільг.

МЕТА СТАТТІ

Метою даної статті є аналіз основних тенденцій інноваційної активності промислових підприємств України та визначення ролі пільгового оподаткування у стимулюванні інноваційних процесів.

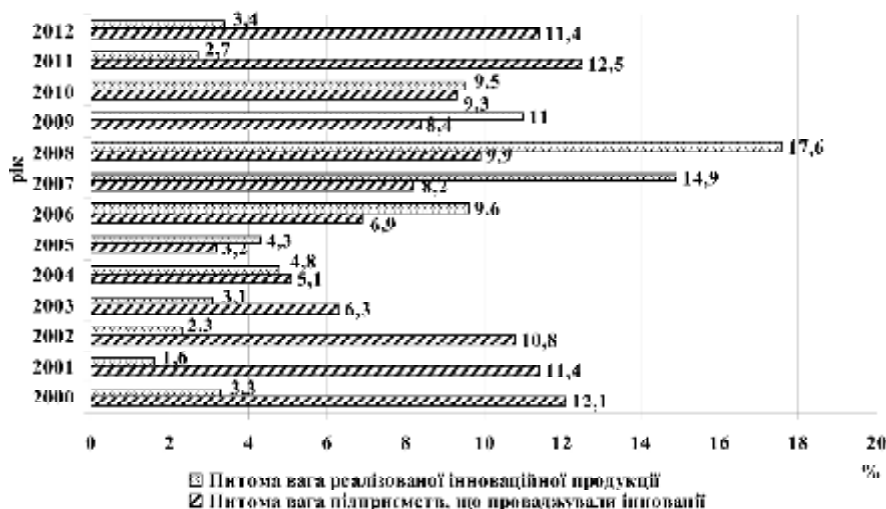

Рис. 1. Динаміка питомої ваги підприємств, які впроваджували інновації та реалізованої ними інноваційної продукції у 2000–2012 роки

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

У сучасних умовах економічний розвиток держави напряму залежить від рівня її інноваційного розвитку. Період формування національної інноваційної системи (НІС) України перебуває на початковій, але важливій стадії, коли необхідно врахувати стратегічну направленість інноваційного розвитку країни, фактори розвитку національної економіки, пріоритетність в ній галузей народного господарства, діючи податкову політику й податкову систему, інструменти стимулювання інноваційної діяльності підприємств різних форм господарювання та власності, зокрема інструмент податкового стимулювання.

Логіка дослідження буде реалізована в наступних етапах: зробити аналіз стану інноваційної активності промислових підприємств України; визначити джерела фінансування їх інноваційної діяльності; розкрити сутність інноваційного процесу; провести аналіз форм і методів податкового стимулювання інноваційних процесів на підприємствах використовуючи закордонний досвід.

Аналіз стану інноваційної активності промислових підприємств України за статистичними даними свідчить, що у 2012 році інноваційною діяльністю займалися 11,4% промислових

Таблиця 2. Джерела фінансування інноваційної діяльності підприємств України в період 2000–2012 рр. (тис. грн.)

Рік	Загальна сума витрат	У тому числі за рахунок коштів			
		Власних	Державного бюджету	Іноземних інвесторів	Інші джерела
2000	87865	87821,4	-	-	43,6
2001	8209,8	8209,8	-	-	-
2002	11827	11300,2	148,7	192,6	185,5
2003	16883,4	15473,6	-	-	1409,8
2004	10895	10872	-	-	120
2005	18071,6	18071,6	-	-	-
2006	136248,9	66677,9	3000	41165	25406
2007	91988,2	81090,2	-	-	10898
2008	179990,7	149911,3	-	-	29979,4
2009	1085031,6	19863,6	-	606866	466399
2010	749588,2	31929	1894,2	213992	501773
2011	898520,2	91673,8	-	24474,6	782371,8
2012	225196,2	65822,3	-	733,9	158640

підприємств від загальної їх кількості, що на 1,1% менше у 2011 році, на 2,1% більше ніж у 2010 році і дорівнює показнику 2001 року (табл. 1) [1]. Вищою частка інноваційних підприємств була серед підприємств із виробництва коксу та продуктів нафтоперероблення — 34,9%, машинобудування — 24,5%, хімічної та нафтохімічної промисловості — 24% [2].

Питома вага промислових підприємств, що впроваджували інновації коливається упродовж 2000–2012 років від 3,2% до 12,5%. Зосередимо увагу на деяких окремих моментах (рис. 1).

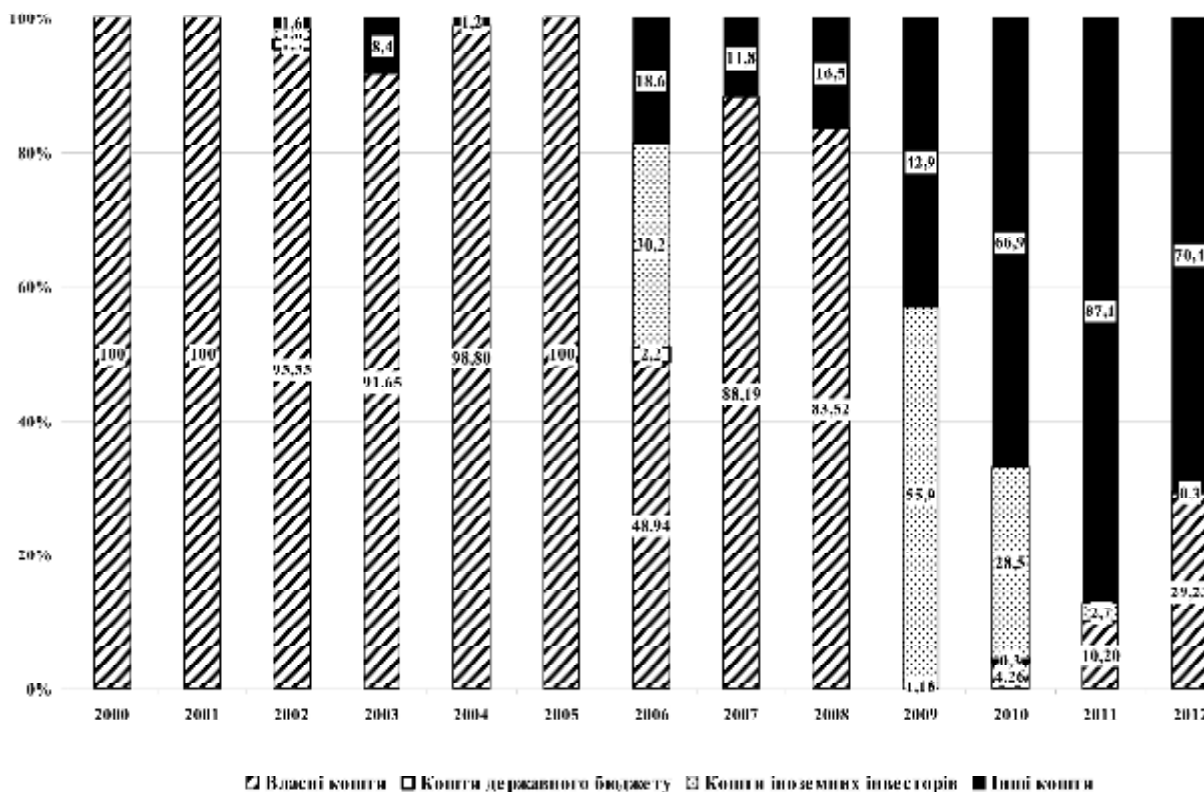

Рис. 2. Структура джерел фінансування інноваційної діяльності підприємств за 2000–2012 роки

Таблиця 3. Основні наукові підходи до визначення сутності інноваційного процесу

Автор	Визначення
Ілляшенко [3]	процес створення, впровадження і поширення інновацій
Краснокутська [4]	комплекс різних послідовних видів діяльності на основі поділу і кооперації праці – від одержання нового теоретичного знання до використання створеного на його основі товару споживачем
Мединський [5]	паралельно-послідовна реалізація нововведень, науково-дослідної, науково-технічної, виробничої діяльності
Федулова [6]	спосіб організації комплексу взаємопов'язаних між собою напрямів наукової, технологічної, організаційної, фінансової і комерційної діяльності, який спрямований на створення і впровадження на ринку нового або удосконаленого продукту, нового або удосконаленого технологічного процесу, використання в практичній діяльності нової або удосконаленої організаційно-економічної форми для забезпечення прибуткової роботи підприємства, забезпечення його конкурентоздатності і досягнення визначеної мети
Колодійчук [7]	передбачає перетворення наукового знання у реальність, здійснюється в просторі і часі та складається з певних залежних етапів

Із загальної картини виділяються наступні періоди:

— 2000—2002 роки: при суттєвих впровадженнях технологічних процесів значною частиною підприємств (12,1%, 11,4% та 10,8%) рівень реалізованої ними інноваційної продукції можна відмітити як дуже низький. Особливу увагу привертає 2001 рік: 11,4% підприємств що впровадили 110 нових технологічних процесів, освоїли 441 вид інноваційної продукції та використали 18 нових видів техніки отримали найменший (1,6%) результат в обсязі реалізації інноваційної продукції.

— 2007—2009 роки: при невисоких показниках по рівню впровадження технологічних процесів (56, 45, 14) та освоєння інноваційних видів продукції (34, 51, 31) незначною частиною підприємств (8,2%, 9,9% та 8,4%) спостерігаються найвищі показники по реалізації ними інноваційної продукції (14,9%, 17,6% та 11%). Відмітимо 2008 рік: 9,9% підприємств, що впровадили 45 нових технологічних процесів, освоїли 51 вид інноваційної продукції та використали 7 нових видів техніки отримали найвищий (17,6%) результат в обсязі реалізованої ними інноваційної продукції.

Що стосується питомої ваги реалізованої інноваційної продукції, то тут можна відмітити, що найбільшу частку вона займає в кризовий період, і становить у 2008 році 17,6%, у 2009 році — 11%.

На нашу думку, держава для успішної реалізації стратегії інноваційного розвитку повинна використовувати як прямі, так і непрямі методи впливу на активізацію інноваційних процесів на промислових підприємствах. Основним із непрямих методів є пільгове оподаткування.

Для повноти дослідження визначимо джерела фінансування інноваційної діяльності підприємств в Україні та зосередимо увагу на їх структурі (табл. 2, рис. 2) [1].

Дослідження вітчизняного ринку інновацій свідчать, що нововведення, які впроваджують українські промислові підприємства, спрямовані на незначне вдосконалення вже наявної продукції та технології виробництва. Науковці, які займаються оцінкою інноваційного розвитку України, вважають оподаткування промислового сектора економіки надто обтяжливим.

У складі джерел фінансування інноваційної діяльності за офіційними даними статистичних джерел виділяють такі групи:

власні кошти підприємств, кошти державного бюджету іноземних інвесторів та інші джерела.

Аналіз таблиці 2 показав, що для підтримання рівня конкурентоспроможності на ринку промислові підприємства використовують власні кошти для фінансування своєї інноваційної діяльності.

За даними таблиці 2 та рисунка 2 можна виділити три періоди. Упродовж 2000—2005 років витрати підприємств України на інноваційну діяльність не перевищували 18 млн грн. і фінансувались, в основному, за їх власні кошти (100%, 100%, 95%, 92%, 98% та 100% відповідно). Період 2006—2009 років відзначається суттєвим коливанням у структурі джерел фінансування промислових підприємств і поступовим зростанням їх обсягів. У період 2010—2012 роки суттєво скорочується власне фінансування інноваційної діяльності, і зростає рівень фінансування за рахунок інших джерел до 95%, 87% та 70% відповідно. Причому інші джерела здебільшого складають банківські кредити.

Принципові зміни у структурі фінансування можна пояснити зміною законодавства у інноваційній, бюджетній та податковій сферах у цей період. У 2005 році в Законі України "Про інноваційну діяльність" були скасовані податкові пільги (ст. 21 та ст. 22) інноваційним підприємствам з податку на прибуток, податку на додану вартість та земельного податку на підставі прийняття закону "Про Державний бюджет України на 2005 рік". Прийняття Податкового кодексу у 2010 році стабілізувало ситуацію з "оперативним" впливом податкових механізмів для забезпечення виконання задач бюджетної системи, але механізми пільгового оподаткування інноваційної діяльності підприємств, зокрема, інноваційних підприємств, в даному документі відсутні. Це пояснює ситуацію,

коли підприємства за відсутності податкового стимулювання інноваційної діяльності вимушені брати кредити під інноваційні проекти, що в свою чергу, підкреслює важливість механізму податкового стимулювання інноваційної діяльності підприємств.

Для визначення ролі пільгового оподаткування на підвищення інноваційної активності підприємств важливо розуміти сутність інноваційного процесу. В цьому питанні серед науковців і до сьогодні відсутній єдиний підхід (табл. 3).

Зазначимо, що у підходах науковців до визначення сутності інноваційного процесу можна відмітити, що деякі з них розуміють його із загальних позицій (макрорівень) [3, 4, 5, 7], а деякі із позиції суб'єкта господарювання (макрорівень) [6]. Але науковці всі погоджуються в тому, що це процес послідовних видів діяльності з метою реалізації інновацій.

Визначимо основні етапи інноваційного процесу на підприємстві з урахуванням процесу його інвестування (рис. 3).

На нашу думку, є певні особливості реалізації видів діяльності з позиції різних рівнів господарювання, обумовлені відмінністю мети та засобів їх впровадження. Наприклад, фундаментальні дослідження на рівні держави мають на меті підвищення якісного рівня науково-дослідної сфери для забезпечення реалізації стратегії її економічного розвитку, підвищення рівня інноваційного потенціалу, забезпечення її конкурентоспроможності тощо.

Фундаментальні та прикладні дослідження на рівні підприємства набувають актуальності при переході його на інноваційний шлях розвитку, формуванні й реалізації стратегії інноваційного розвитку. У роботі [8] автор визначає стратегію інноваційного розвитку як науково-обґрунтовану систему розвитку суб'єкта підприємницької діяльності, який, використовуючи наявний ресурсний потенціал, здатний забезпечити стабільний інноваційно-активний його розвиток в конкурентному середовищі. На нашу думку, забезпечення ефективного інноваційно-активного розвитку промислового підприємства можна досягти шляхом ефективного використання інтелектуальних ресурсів. У роботі [9], зазначається, що ефективність системи управління інтелектуальними ресурсами підприємства залежить від процесів капіталізації — ефективного їх використання, перетворення

Рис. 3. Структура інноваційного процесу підприємства

рення на складові інтелектуального капіталу й отримання від цього процесу прибутку, а також комерціалізації — процесу перетворення ідей на продукти інтелектуальної діяльності: інтелектуальні продукти, інтелектуальні активи та інновації, частину з яких підприємство може реалізувати. Тому для створення сприятливих умов інноваційного розвитку промислових підприємств України вкрай важливо застосувати поряд із прямими й непрямі методи стимулювання інноваційної активності — податкові пільги, особливу увагу приділити першим трьома етапам інноваційного процесу підприємства.

Вважаємо, що при запровадженні податкового механізму пільгового оподаткування підприємств, що займаються інноваційною діяльністю необхідно враховувати наступні фактори:

- форми податкового стимулювання;
- цілі податкового стимулювання;
- класифікацію суб'єктів податкового стимулювання;
- етапи інноваційного процесу;
- пріоритетність галузей промисловості в реалізації стратегії інноваційного розвитку економіки України.

ВИСНОВКИ

Таким чином, для забезпечення системного та комплексного підходу при формуванні національної інноваційної системи України необхідно розробити податковий механізм надання пільг підприємствам, які займаються

інноваційною діяльністю з урахуванням цілей (всі підприємства, підприємства високотехнологічних наукоємних галузей, підприємства середнього та малого бізнесу, новостворені інноваційні підприємства, інноваційні підприємства тощо) та форм (податкові пільги, податковий кредит, податкові канікули, спеціальні податкові режими тощо) податкового стимулювання, з урахуванням етапів інноваційного процесу та пріоритетності галузей промисловості в реалізації стратегії інноваційного розвитку економіки України. Напрямами подальших досліджень можуть бути аналіз форм і методів податкового стимулювання інноваційної діяльності зарубіжних країн; визначення механізмів надання пільг промисловим підприємствам у залежності від етапів інноваційного проекту тощо.

Література:

1. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Круп'як Л.Б. "Проблеми та стратегічні напрями інноваційного розвитку економіки" / Л.Б. Круп'як, І.Й. Круп'як // Всеукраїнський науково-виробничий журнал. — 2012. — № 38. С. 31—35.
3. Ілляшенко С.М. Управління інноваційним розвитком: навчальний посібник / С.М. Ілляшенко. — Суми: ВТД "Університетська книга"; К.: Видавничий дім "Княгиня Ольга", 2005. — 324 с.
4. Краснокутська Н.В. Інноваційний менеджмент: навчальний посібник / Н.В. Краснокутська. — К.: КНЕУ, 2003. — 504 с.
5. Медынский В.Г. Инновационное предпринимательство: учебное пособие / В.Г. Медынский, А.Г. Шаршукова. — М.: ИНФРА-М, 1997. — 240 с.
6. Федулова І.В. Управління розвитком інноваційного потенціалу підприємств хлібопекарної промисловості: автореферат дисертація доктора економічних наук: 08.00.04 / І.В. Федулова; Національний університет харчових технологій. — К., 2009. — 35 с.
7. Колодійчук Т.І. Інноваційний менеджмент: навчальний посібник / Т.І. Колодійчук, В.О. Коюда, С.В. Лукашов. — Х.: ВД "Інжек", 2005. — 440 с.
8. Князева О.А. Інноваційний розвиток підприємств поштового зв'язку: теорія, методологія, практика: автореф. дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.04 "Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)" / О.А. Князева. — Одеса, 2010. — 31 с.

9. Корнух О.В. "Інтелектуальний капітал — основа інноватизації, ефективності і корпоративної стратегії підприємства" / А. М. Турило, О.В. Корнух; ДВНЗ "Криворізький національний університет". — Кривий Ріг: Видавничий дім, 2012. — 228 с.

References:

1. Government service of statistics of Ukraine [online]. — Rezhym dostupu: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
 2. Krup'iak, L. B. and Krup'iak, I. J. (2012), Problemy ta stratehichni napriamy innovatsijnoho rozvytku ekonomiky [Problems and strategic directions of innovative development of economy]. Vseukrains'kyj naukovo-vyrobnychyj zhurnal — Allukrainian naukovo-virobnichiy magazine, Vol. 38, pp. 31—35.
 3. Illiashenko, S.M. (2005), Upravlinnia innovatsijnym rozvytkom: navchal'nyj posibnyk [Management innovative development: train aid]. Sumy: VTD "Universytets'ka knyha"; K.: Vydavnychyj dim "Kniashynia Ol'ha", p. 324.
 4. Krasnokuts'ka, N.V. (2003), Innovatsijnij menedzhment: navchal'nyj posibnyk [Innovative management: train aid]. K.: KNEU, p. 504.
 5. Medynskij, V.G. and Sharshukova, L.G. (1997), Innovacionnoe predprinimatel'stvo: uchebnoe posobie [Innovative enterprise: train aid]. M.: INFRA-M, p. 240.
 6. Fedulova, I.V. (2009), Upravlinnia rozvytkom innovatsijnoho potentsialu pidpryemstv khlibopekarnoi promyslovosti: avtoreferat dysertatsiia doktora ekonomichnykh nauk: 08.00.04 [Management development of innovative potential of enterprises of khlibopekarnoy industry: an abstract of thesis is dissertation of doctor of ekonomichnykh sciences: 08.00.04]. Natsional'nyj universytet kharchovykh tekhnolohij, Kyiv, p. 35.
 7. Kolodijchuk, T.I. Koiuda, V.O. Lukashov, S.V. (2005), Innovatsijnij menedzhment: navchal'nyj posibnyk [Innovative management: train aid]. Kh.: VD "Inzhek", p. 440.
 8. Kniazieva, O.A. (2010), "Innovative development of post offices: theory, methodology, practice", Extended abstract of Doctor's thesis. Odessa, Ukraine.
 9. Turilo, A.M. and Kornukh, O.V. (2012), Intelktual'nyj kapital — osnova innovatyzatsii, efektyvnosti i korporatyvnoi stratehii pidpryemstva ["Intellectual capital — the basis of innovatization, efficiency and corporate strategy of enterprise"], Vydavnychyj dim, Kryvyj Rih, Ukraine.
- Стаття надійшла до редакції 30.04.2014 р.*